

Amerikan Akademisindeki Tasavvuf Araştırmalarında Köken ve Yabancı Etkisi Meselesi: Oryantalist Miras ve Güncel Yaklaşımlar

The Issue of Origin and Foreign Influence in Sufi Studies in the American Academy:
Orientalist Legacy and Current Approaches

Arş. Gör.

Alırıza Farırmaz

Bolu Abant İzzet Baysal Ü.
İlahiyat Fakültesi
Türkiye

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş : 19.03.2025

Kabul : 23.05.2025

Yayın : 30.06.2025

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

Abstract

From its inception, Orientalism employed the method of critical textual analysis, which later become foundational to Islamic studies, as they developed in parallel with biblical studies. As a natural consequence of vertical historiography, scholars have focused on tracing the historical origins of narratives, concepts and theories in the Qur'an and other classical Islamic texts by seeking them in older traditions. The primary theme that orientalist scholars have emphasised in the study of Islam is the question of origin and foreign influence. Sufism has also been regarded as one of the most important subjects of the inquiry into its origins, due to the practical and theoretical diversity it encompasses. Originally rooted in Europe, Orientalism was later adopted by the American academy, which developed in the 20th century through its scholars and narratives and became the dominant factor shaping American Islamic and Sufi studies. As a result of the transfer of prominent Orientalists such as Joseph Schacht (d. 1969), Hamilton A. R. Gibb (d. 1971), Gustave E. von Grunebaum (d. 1972) and Franz Rosenthal (d. 2003) from European universities to North American universities during and after the Second World War, the centre of Islamic studies in the West gradually shifted. After taking up positions in the fields of theology and history of religions at American universities, these names became the founding heads of centres such as Middle Eastern Studies, Near Eastern Studies and Islamic Studies, and introduced the knowledge and methods of the orientalist tradition into the American academy. In this context, this study evaluates the influences of the European Orientalist tradition on Sufi studies in the American academy, focusing on the question of origins and foreign influences. Focusing on the works of prominent scholars affiliated with the American academy who authored texts on the general history of Sufism such as William C. Chittick, John Renard, Carl W. Ernst, Alexander D. Knysh, and Nile Green, this study analyses both methodological continuities and divergences in their approaches. This study investigates how the claims of the Orientalist tradition—that Sufism derived from Christianity and was shaped by Indian, Persian, and Greek influences—were evaluated, reproduced, or transformed in the American academy. The study demonstrates that Sufi studies in the American academy generally followed Western historicist and philological methods in its early stages. Over time, however, influenced by contemporary approaches, it made extensive use of social sciences and turned to address Sufism within the framework of the internal dynamics of Islam. The study's findings offer novel perspectives on the evolution of Sufi studies in the American academy.

Keywords: Sufism, Orientalism, Historiography, Origin, Foreign Influence, Borrowing, America.

Giriş

Tasavvuf, İslam düşüncesinin en önemli ve etkili alanlarından biri olarak tarih boyunca geniş bir sosyal, entelektüel ve kültürel miras oluşturmuştur. Tasavvuf tarihine kabaca bakıldığında ilk döneminde İslam toplumundaki bozulmaya yönelik güçlü bir eleştirel söylemle ortaya çıkan zahidler, 9. yüzyılın sonu ve 10. yüzyılda başlayan bir süreçte İslam toplumunun mütemmim bir parçası hâline gelerek Sünni ilimlere uygun bir dil geliştiren sufiler ve 13. yüzyıldan itibaren müstakil metafizik bir anlatı kuran nazariyatçı sufiler görülmektedir.¹ Bu bağlamda Kur'an ve hadislerden beslenen bir ahlak hareketinin zamanla felsefi, mistik ve pratik öğretileri bir araya getiren bir fenomene dönüşümü dikkat çekmektedir. Başlangıcından bugüne yaşadığı bu gelişim ve dönüşümlerle tasavvuf, İslam ilim geleneğinin yanında Batılı araştırmacıların da ilgisini üzerine toplamıştır. Öyle ki sufiler ve tasavvufi hayat, İslam coğrafyasında bulunan hemen her Batılı bireyin dikkatini çeken hususların başında gelmiştir. 15. yüzyılda ilk yazılı örnekleri seyahat notları ve hatıratlarda karşımıza çıkan bu dikkat, 19. yüzyıla gelindiğinde siyasi yahut ilmî gayelerle bölgede bulunan isimlerin metinlerinde analitik bir inceleme şeklinde görülmektedir. Avrupalı devletlerin İslam coğrafyasında siyasi güç kazanması ile birlikte İslam toplumu, kültürü ve dini; hususi bir çalışma alanı olarak gelişmiştir. Devam eden dönemde oryantalizm araştırmaları akademide kurumsallaşmış ve yerleşik hâle gelmiştir.² Amerikan akademisindeki oryantalizm araştırmaları da büyük ölçüde Kıta Avrupası'nda gelişen teorik mirası devralmış ancak farklı disiplinlerden gelen etkilerle yeni yönelimler kazanmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Amerikan üniversitelerinde tasavvuf üzerine yapılan çalışmaların artması, alanın dinler tarihi, karşılaştırmalı teoloji ve mistisizm araştırmaları gibi farklı disiplinlerle iç içe gelişmesine yol açmıştır.

Amerikan akademisindeki tasavvuf tarihi yazımı belirli açılardan Kıta Avrupası oryantalist geleneğinden ayrılmaktadır. Öncelikle, Amerikan akademisinde sosyal bilimlerin güçlü etkisi altında gelişen araştırmalar, tasavvufu yalnızca felsefi veya teolojik bir olgu olarak değil, sosyolojik ve antropolojik bağlamlarda da ele almıştır. Bu eğilim, tasavvufu bireysel mistik deneyimlerin ötesinde, toplumsal ve kültürel bir fenomen olarak analiz etmeye imkân vermiştir. İkinci olarak, post-kolonyal teori ve eleştirel çalışmalar Amerikan akademisinde oryantalist perspektife yönelik yeni sorgulamalar getirmiştir. İlk döneminde Kıta Avrupası oryantalist geleneğinin sunduğu tasavvuf anlayışını büyük ölçüde benimseyen Amerikan akademik çevreleri, son yıllarda tasavvufun kendi iç söylemi ve İslam dünyasındaki yerel bağlamlarını daha fazla dikkate almaya başlamış; bu alanda yapılan çalışmalar farklı yönleri evrilmiştir.

Literatüre bakıldığında Türk akademisinde oryantalizm tasavvuf ilişkisini konu edinen çok sayıda kitap, tez ve makale çalışması kaleme alındığı görülmektedir. Salih Çift'in tasavvuf

* Bu çalışma Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı'nda Prof. Dr. Semih Ceyhan danışmanlığında 2023 yılında tamamlanan "Kuzey Amerika'da Tasavvuf Tarihi Yazımı" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Ekrem Demirli, "Tasavvuf Araştırmalarında Dönemlendirme Sorunu: Din Bilimleri ile Metafizik Arasında Tasavvufun İlim Olma Mücadelesi", *Nazariyat İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2/4 (2016): 26-27.

² Yücel Bulut, "Oryantalizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 428-437.

araştırmaları alanında eser veren Alman oryantalistleri ve tarihini incelediği iki makalesi bu konuda öncü metinler mahiyetindedir.³ Süleyman Derin'in tasavvufla ilgilenen İngiliz oryantalistleri incelediği çalışması özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda yaşamış araştırmacılar üzerinde durmaktadır.⁴ Yasin Uğraş yüksek lisans çalışmasında tasavvuf üzerine araştırmalarda bulunmuş Fransız oryantalistleri incelemiştir.⁵ Sevdener Cebeci yüksek lisans tezinde Kıta Avrupası'nda yazılmış akademik tasavvuf tarihi metinlerini tarih yazımı açısından değerlendirmiş, ilk oryantalist çalışmalardan 20. yüzyıl sonuna kadar uzanan literatürü ve öne çıkan araştırmacıları ele almıştır.⁶ Feyza Ketenci tez çalışmasında erken oryantalizm döneminde tasavvufun kökenine dair ortaya atılan teorileri bu teorilerin doğuşu, evrimi ve karşılaştığı sorunlar bağlamında incelemiştir.⁷ Alman oryantalizminde tasavvuf çalışmalarını inceleyen doktora tezinde Ömer Faruk Altıntaş, özellikle Fritz Meier (ö. 1998) ve Annemarie Schimmel'in (ö. 2003) görüşlerini karşılaştırmayı amaçlamıştır.⁸ Rus oryantalizminde tasavvuf çalışmaları ise Anakhanım Ahadova tarafından çalışılmıştır.⁹ Oryantalistlerin tasavvufun kökenine dair teorilerini eleştirel biçimde ele alan bir makale çalışmasını Hikmet Yaman kaleme almıştır.¹⁰ Tasavvuf araştırmaları dışında Amerikan akademisindeki İslam araştırmaları hakkında önemli çalışmalar da bulunmaktadır.¹¹ Bunların yanında Amerikan akademisinde tasavvuf araştırmaları konusunu müstakil olarak ele alan Marcia Hermansen'in çalışması kayda değer bir örnek teşkil etmektedir.¹² Büyük ölçüde akademik tasavvuf öğretimi üzerinde duran Hermansen, alandaki tartışmalı konulara derinlemesine değinmemektedir. Alexander Knysh'in çalışması ise Batı'da tasavvuf

³ Salih Çift, "Tasavvuf Araştırmalarında Alman Ekolü: Tarihsel Boyut", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* VIII/18 (2007): 177-190; Salih Çift, "Tasavvuf Araştırmalarında Alman Ekolü-II: Tasavvuf Alanında Çalışma Yapan Alman Oryantalistler ve Eserleri", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* VIII/19 (2007): 165-186.

⁴ Süleyman Derin, *İngiliz Oryantalizmi ve Tasavvuf* (İstanbul: Küre Yayınları, 2017).

⁵ Yasin Uğraş, *Fransız Oryantalizmi ve Tasavvuf* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2019).

⁶ Sevdener Cebeci, *Kıta Avrupası'nda Tasavvuf Tarihi Yazımı* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2023).

⁷ Feyza Ketenci, *Erken Oryantalist Araştırmalarda Tasavvufun Menşei Problemi* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2021).

⁸ Ömer Faruk Altıntaş, *Alman Oryantalizminde Tasavvuf Araştırmaları Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme: Fritz Meier ve Annemarie Schimmel Örneği* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2024).

⁹ Anakhanım Ahadova, *Rusya Şarkiyat Araştırmalarında Tasavvuf* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2024).

¹⁰ Hikmet Yaman, "İsmi Olmayan Bir Hakikatten Hakikati Olmayan Bir İsme Varan Yolculuk: Oryantalist Çalışmalarda Tasavvufun Menşeiine Dair Tartışmalar Üzerine Bir Değerlendirme", *AKADEMİAR: Akademik İslâm Araştırmaları Dergisi* 1 (2016): 15-48.

¹¹ Ernest McCarus, "Amerika Birleşik Devletleri'nde Arap Dili Araştırmaları Tarihi", çev. Yılmaz Özdemir, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/22 (2002): 81-93; Eyyüp Said Kaya, "Amerikan Üniversitelerinde İslam Hukukunun Kurumsal Varlığı", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 4 (2004): 413-436; Richard C. Martin, "Islamic Studies in the American Academy: A Personal Reflection", *Journal of the American Academy of Religion* 78/4 (2010): 896-920; Muhsin Mahdi, "The Study of Islam, Orientalism and America", *Mapping Islamic Studies: Genealogy, Continuity and Change*, ed. Azim Nanji (Berlin, Boston: De Gruyter, 2011), 149-180; Fatma Betül Güney Altıntaş, "Kuzey Amerika'da İslâm Araştırmalarına Genel Bir Bakış: Hadis Çalışmaları Örneği", *Hadis Tetkikleri Dergisi* X/1 (2012): 113-136; Charles Kurzman & Carl W. Ernst, "Islamic Studies in U.S. Universities", *Review of Middle East Studies* 46/1 (2012): 24-46.

¹² Marcia Hermansen, "The Academic Study of Sufism at American Universities", *The American Journal of Islamic Social Sciences* 24/3 (2007): 24-45.

araştırmalarını incelerken Amerikan akademisine kısa bir bölüm ayırmaktadır.¹³ Amerikan tasavvuf araştırmaları sahasında tasavvufun kökeni meselesini müstakilen inceleyen bir çalışma ise görülmemektedir.

Amerikan akademisindeki tasavvuf tarihi yazımının Kıta Avrupası oryantalist geleneğiyle ilişkisini ele almak, bu alanın entelektüel dinamiklerini daha iyi anlamak açısından önemlidir. Bu çalışmada, Amerikan akademisinde tasavvuf tarihi yazımının Kıta Avrupası oryantalizmiyle benzeştiği ve ayrıştığı noktalar tasavvufun kökeni meselesi üzerinden incelenecektir. İlk olarak zikredilen entelektüel dinamikleri anlamak için Amerikan akademisinde tasavvuf çalışmalarının tarihsel gelişimi ele alınacaktır. Daha sonra, genel tasavvuf tarihi metni kaleme almış araştırmacıların eserleri üzerinden tasavvufun kökeni ve yabancı etkisi meselesine dair Amerikan akademisinde geliştirilen yaklaşımlar incelenecek ve bu teorilerin Kıta Avrupası oryantalizmiyle benzerlikleri ve ayrışan yönleri değerlendirilecektir. Çalışmada Amerikan akademisinde tasavvuf tarihi yazımının oryantalist mirasla olan ilişkisi köken meselesi üzerinden analiz edilerek, alana dair yeni tartışmalara zemin hazırlamak amaçlanmaktadır.

1. Amerikan Akademisinde Tasavvuf Araştırmalarının Gelişimi

Tasavvuf araştırmalarının Batı akademisinde müstakil bir alan olarak ortaya çıkışı çok uzun bir geçmişe sahip değildir. Kıta Avrupası üniversitelerinde 19. yüzyılda kurumsallaşan İslam araştırmaları kürsüleri altında bir faaliyet alanı bulsa da alanın hususi uzmanlarının ortaya çıkarak bir bilim dalı hâline gelmesi 20. yüzyılın ortalarını bulmuştur. Batı akademisinde tasavvufun inceleniş biçimi farklı metodolojik ve teorik çerçeveler doğrultusunda şekillenmiştir. Özellikle 18. ve 19. yüzyılda Kıta Avrupası'nda gelişen oryantalist gelenek tasavvuf araştırmalarında da belirleyici bir rol oynamış, bu akademik yaklaşım daha sonra Amerikan üniversitelerinde gelişen tasavvuf tarihi yazımını da etkilemiştir. Bununla birlikte Amerikan akademisinde tasavvuf araştırmalarının doğrudan Avrupalı öncüllerinin bir devamı olup olmadığı sorusu dikkate değerdir.

Kuzey Amerika'da İslam araştırmaları, özellikle 20. yüzyılın başlarında Avrupa oryantalist geleneğinin bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştır. 1930'ların sonundan itibaren Avrupa'dan göç eden önemli oryantalistler, Amerikan üniversitelerinde kürsüler kurmuş ve İslam araştırmalarının temellerini atmışlardır. Örneğin Joseph Schacht (ö. 1969), Hamilton Gibb (ö. 1971), Gustave von Grunebaum (ö. 1972) ve Franz Rosenthal (ö. 2003) gibi isimler, bu alanda öncü rol oynamışlardır. Bu akademisyenler, Avrupa'da geliştirilen oryantalist teorileri Amerika'ya taşımış ve bu teorileri yeni boyutlarla zenginleştirmişlerdir.¹⁴ Tasavvuf araştırmaları ise İslam araştırmalarının bir alt dalı olarak gelişmiş ve zamanla bağımsız bir disiplin haline gelmiştir. Amerikan akademisinde tasavvuf araştırmalarının belirginleşmeye başlaması, 1950'lerden sonra olmuştur. Bu dönemde ABD'de Orta Doğu çalışmaları alanında çeşitli enstitüler kurulmuş, Soğuk Savaş bağlamında İslam dünyasını anlamaya yönelik akademik projeler desteklenmiştir.

¹³ Alexander Knysh, "Historiography of Sufi Studies in the West", *A Companion to the History of the Middle East*, ed. Youssef M. Choueiri (MA: Blackwell Publishing, 2005), 106-131.

¹⁴ Ahmad Dallal, "The Study of Islam in American Scholarship: The Persistence of Orientalist Paradigms", erişim: 27.02.2025, <https://web.stanford.edu/dept/france-stanford/Conferences/Islam/Dallal.pdf>.

Tasavvufun siyasi ve kültürel etkilerini de kapsayan bu yeni araştırma eğilimleri, Amerika'da tasavvuf çalışmalarının akademik bir disiplin olarak gelişmesine zemin hazırlamıştır.¹⁵

Kuzey Amerika'da tasavvuf araştırmaları, özellikle 1970'li yıllardan itibaren hız kazanmıştır. Bu dönemde, Amerika Birleşik Devletleri'nin göçmen yasalarında yapılan serbestiyetçi değişikliklerle birlikte Müslüman ülkelerden gelen göçmen sayısı artmış ve bu durum, tasavvufun Amerikan toplumunda daha görünür hale gelmesine yol açmıştır. Tasavvuf hem akademik camiada hem de toplum nezdinde ilgi görmüş ve bu alanda yapılan çalışmalar çeşitlenmiştir.¹⁶ Özellikle Annemarie Schimmel gibi isimler, tasavvuf araştırmalarının Amerikan akademisinde popülerleşmesine önemli katkılar sağlamıştır. Schimmel, Harvard Üniversitesi'nde Hint-İslam kültürü üzerine dersler vermiş ve tasavvufu tarihsel ve toplumsal bağlamda dinamik bir olgu olarak değerlendirdiği “yaşayan bir fenomen” biçiminde ele alan çalışmalarıyla bu alana yeni bir soluk getirmiştir. Schimmel'in çalışmaları, tasavvufun hem akademik camiada hem de toplum nezdinde tanınırlığını artırmış ve bu alanda yeni araştırmaların önünü açmıştır.¹⁷ Bu bağlamda Amerikan akademisinde tasavvuf araştırmalarının gelişiminin büyük ölçüde Avrupa oryantalizminin etkisiyle başladığı açıktır. 19. ve 20. yüzyılın başlarında Avrupadaki oryantalistlerin tasavvuf hakkındaki yorumları, Amerikan akademik dünyasında yankı bulmuş ve burada yapılan ilk çalışmalara yön vermiştir.

Amerika'da İslam ve tasavvuf araştırmalarında kullanılan yöntemler, büyük ölçüde Avrupa oryantalist geleneğinden etkilenmiştir. Özellikle filolojik yöntem, bu alanda en yaygın kullanılan yaklaşımlardan biridir. Filolojik yöntem, metinlerin eleştirel analizine dayanır ve özellikle klasik İslami metinlerin incelenmesinde kullanılmıştır. Ancak bu yöntem, zamanla eleştirilere maruz kalmış ve özellikle tarihsel bağlamı göz ardı ettiği için eksik bulunmuştur.¹⁸ Filolojik yöntemde odaklanılan temel meselelerden biri metin bağlamında anlatının tarihsel yerini, kaynaklarını ve etkilerini belirlemektir. Bu doğrultuda anlatı arkeolojisi yapılarak anlatının menşei üzerinde de durulmaktadır. İslam'ın kendisi gibi tasavvufun kökeni de erken dönem oryantalistlerinin sıkça kullandığı bu yöntemin doğrudan sorularından biri olarak ortaya çıkmıştır. Alanda öne çıkan bir diğer metot olarak fenomenolojik yöntem ise 20. yüzyılın ikinci yarısında din araştırmalarında öne çıkmıştır. Bu yöntem, dinin özünü anlamaya yönelik bir yaklaşım sunar ve inanan bireylerin deneyimlerini merkeze alır.¹⁹ Annemarie Schimmel gibi araştırmacılar, fenomenolojik yöntemi

¹⁵ Kurzman & Ernst, “Islamic Studies in U.S. Universities”, 27-29; Dallal, “The Study of Islam in American Scholarship: The Persistence of Orientalist Paradigms”, 11-14.

¹⁶ Nurullah Koltas, *Amerika'nın Tasavvufu Keşfi: Tarihsel Süreç ve Doktrin*, 2. bs. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020), 139-141.

¹⁷ Şule Bilman, *Annemarie Schimmel'in Tasavvuf Kültüründeki Yeri* (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2004), 14-26; Senail Özkan, “Schimmel, Annemarie”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36: 229-230; Annemarie Schimmel, *Doğudan Batıya*, çev. Ömer Enis Akbulut (İstanbul: Sufi Kitap, 2017); Altıntaş, *Alman Oryantalizminde Tasavvuf Araştırmaları Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme: Fritz Meier ve Annemarie Schimmel Örneği*, 71-81.

¹⁸ Jacques Waardenburg, “Din Bilimlerinin Tarihçesi”, çev. Ramazan Adıbelli, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16 (2004): 285-286.

¹⁹ Mujiburrahman, “The Phenomenological Approach In Islamic Studies: An Overview of a Western Attempt to Understand Islam”, *The Muslim World* 91/3-4 (2001): 425-434; Mustafa Alıcı, “Kutsal'a Giden Yol: Dinler Tarihi'nde Bir Metodolojik Yaklaşım veya Bir Bilim Olarak Din Fenomenolojisi”, *Dinbilimleri Akademik*

kullanarak İslam ve tasavvufu yaşayan bir fenomen olarak ele almış ve bu alanda önemli çalışmalar yapmıştır. Schimmel, İslam'ın yaşayan bir din olarak incelenmesi gerektiğini savunmuş ve bu yaklaşımıyla tasavvuf araştırmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Onun bu çabaları özellikle Amerikan tasavvuf araştırmaları alanında karşılık bulmuş ve 1970'li yıllardan sonra filolojik yöntemin ikinci planda kaldığı görülmüştür.²⁰

Bu dönemden itibaren Amerikan akademisinde tasavvuf araştırmaları, disiplinler arası bir yapıya bürünmeye başlamıştır. Tarih, sosyoloji, antropoloji ve karşılaştırmalı dinler tarihi gibi alanlar tasavvuf araştırmalarına yeni perspektifler kazandırmıştır. Bu süreçte tasavvuf araştırmaları teorik ve felsefi bir boyut da kazanmıştır. 1980'lerden itibaren antropolojik ve sosyolojik analizlerin Amerikan akademisinde daha fazla kabul görmeye başlamasıyla tasavvuf yalnızca metin merkezli değil, toplumsal bir fenomen olarak da ele alınmaya başlanmıştır. 1990'larda Amerikan akademisinde İslam araştırmalarına yönelik eleştirel yaklaşımlar öne çıkmıştır. Özellikle post-kolonyal çalışmalar, oryantalizmin tasavvuf araştırmalarına etkisini eleştiren yeni bir akademik yönelim yaratmıştır. Edward Said Batı'nın İslam dünyasını nasıl kurguladığını tartışırken, tasavvuf araştırmalarının da bu oryantalist yapıdan nasıl etkilendiğine dair yeni sorgulamalara yol açmıştır. Bu dönemde, tasavvufun Batıda nasıl algılandığı, hangi bağlamlarda çalışıldığı ve tasavvuf metinlerinin nasıl tercüme edildiği gibi konular, Amerikan akademisinde tartışılmaya başlanmıştır.²¹ Özellikle Schimmel'in de öğrencisi olan Carl Ernst'un tasavvufun erken dönem gelişimini ele alan çalışmaları, tasavvufun İslami bağlamı içinde anlaşılması gerektiğini vurgulamış ve oryantalist yaklaşımlara karşı eleştirel bir perspektif sunmuştur.²² Öte yandan, tasavvufun Batı'da popülerleşmesi, Amerikan akademisinde tasavvuf araştırmalarına duyulan ilgiyi artırmıştır. Tasavvufi şiirler ve öğretiler, Batı toplumlarında ilgi gören temalar arasında yer almış, bu durum akademik çalışmaların da yönünü değiştirmiştir. Son yıllarda tasavvuf çalışmaları, popüler kültür, müzik ve modern maneviyat gibi alanlarla da kesişmeye başlamıştır.²³

Günümüz Amerikan akademisinde tasavvuf araştırmaları, hem klasik oryantalist mirasın etkilerini taşıyan hem de yeni metodolojik açılımlar geliştiren bir yapıya sahiptir. Bir yandan, erken dönem kurumsallaşma sürecinin tarihsel okumaları sürerken diğer yandan Hallâc (ö. 309/922), İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) ve Mevlânâ (ö. 672/1273) gibi figürler üzerine yapılan felsefi ve metafizik çalışmalar devam etmektedir. Yine sahadaki tasavvufi toplulukların sosyolojik ve antropolojik analizleri de artış göstermektedir. Ayrıca, Amerikan akademisinde tasavvuf araştırmaları, İslamofobi, kültürel kimlik ve modern mistisizm gibi çağdaş konularla daha fazla ilişkilendirilmekte ve tasavvufun modern dünyadaki işlevi üzerine yeni teorik yaklaşımlar

Araştırma Dergisi 5/3 (2005): 115; Muharrem Yıldız & Mehmet Mekin Meçin, "Din Fenomenolojisi ve Belli Başlı Öncüleri", *EKEV Akademi Dergisi* 53 (2012): 276.

²⁰ Mujiburrahman, "The Phenomenological Approach In Islamic Studies", 437-439.

²¹ Hermansen, "The Academic Study of Sufism at American Universities", 30-33.

²² Carl W. Ernst & Richard C. Martin (ed.), *Rethinking Islamic Studies: From Orientalism to Cosmopolitanism* (Columbia: University of South Carolina Press, 2010), 1-18; Carl W. Ernst, *Sufizm: İslamın Mistik Gelenegine Giriş*, çev. Gülçin Tunalı (İstanbul: Sufi Kitap, 2022), 25-60.

²³ John Renard, *Historical Dictionary of Sufism*, Second Edition (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2016), 516-528.

geliştirilmektedir. Sonuç olarak, Amerikan akademisinde tasavvuf çalışmaları, klasik oryantalist çerçeveden belirli ölçüde uzaklaşarak, daha geniş bir metodolojik çeşitlilik içinde değerlendirilmeye başlanmıştır.

2. Köken ve Yabancı Etkisi Tartışmaları

Tasavvufun kökeni ve meşruiyeti meselesi sadece Batı akademisinde tartışılmış bir husus olmayıp İslami ilimler geleneği içerisinde de üzerinde durulan bir konu olmuştur. Erken dönem sufileri, tasavvufun Kur'an ve Sünnet'i kaynak aldığı konusunda herhangi bir şüphe taşımamışlardır.²⁴ Cüneyd-i Bağdâdî'den (ö. 297/909) rivayet edilen "Bizim şu yolumuz Kitap ve Sünnet'le mukayyetir."²⁵ şeklindeki söz, tasavvufun Sünnî ilimler arasında meşruiyetini sağlama amacıyla söylendiği gibi tasavvufun kökenini Kur'an ve Sünnet'e yani İslam'ın kendisine dayandırmış olmaktadır. Bu doğrultuda tasavvuf eleştirilerine cevaben kaleme alınmış ilk tasavvuf klasiklerinin müelliflerinden Serrâc (ö. 378/988), Cibril hadisine de dayanarak tasavvufun fıkıh ve hadisle birlikte temel İslami ilimlerden biri olduğunu savunmuştur.²⁶ Buna karşın tasavvuf tarih boyunca eleştiriden azade kalmamıştır. Özellikle İbnü'l-Arabî'den sonra eleştirilerin şiddeti de artmıştır.

İbn Hazm (ö. 456/1064), İbn Teymiyye (ö. 728/1328), Teftâzânî (ö. 792/1390) gibi çok sayıda İslam âlimi özellikle tasavvufun nazarî kabul ve teorilerine önemli eleştiriler getirmişlerdir.²⁷ İbn Teymiyye tasavvufa dair kapsamlı eleştirilerde bulunmuş olmakla birlikte tasavvufun Kur'an ve Sünnet'e dayanan yönleri olduğunu da zikretmiştir. Eleştirileri büyük ölçüde -dış etkidən kaynaklandığını iddia ettiği- hatmü'l-velâye, hulûl, ittihad ve vahdet-i vücûd gibi konular ile akıl ve sezginin nakle karşı konumlandırılmasına yönelmiştir.²⁸ Bu bağlamda tasavvufa yabancı bir etkinin varlığı konusunun Batıdan önce İslam geleneğinde de tartışıldığı görülmektedir.

Tasavvufun mahiyeti ve kökenine dair değerlendirmeler söz konusu olduğunda İbn Haldûn'un (ö. 808/1406) hem İslam geleneği içerisindeki yeri dikkate değerdir hem de Batılı araştırmacılara tesiri söz konusudur. İslam maneviyatını ikiye ayırarak incelemesi sonraki dönemde yapılan zühd ve tasavvuf ayrımlarının kökenini teşkil etmektedir ki geç dönem tasavvufunun dış etkiye maruz kalıp bozulduğu iddia edilmektedir. Özellikle Goldziher (ö. 1921), Nicholson (ö. 1945) ve Massignon (ö. 1962) çizgisinde bu etki görülmektedir.²⁹ İbn Haldûn'un nazariyatçı sufilere yönelik menfi tavrının ve Gazzâlî öncesi tasavvufa kendi düşüncesinde

²⁴ Reynold A. Nicholson, "A Historical Enquiry concerning the Origin and Development of Sufism, with a List of Definitions of the Terms 'Şûfî' and 'Taşawwuf,' Arranged Chronologically", *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* (1906): 331-348.

²⁵ Abdulkerim Kuşeyri, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi*, ed. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergah Yayınları, 2003), 117.

²⁶ Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî, *el-Lüma': İslam Tasavvufu*, çev. Prof. & Dr. Hasan Kâmil Yılmaz (İstanbul: Erkam Yayınları, 2019), 7-19.

²⁷ Mustafa Akman, "İbnü'l-Arabî'ye Yönelik Eleştiriler ve Mahiyeti", *Uluslararası İbnü'l Arabi Sempozyumu* (Malatya, 2018), 1: 417-430.

²⁸ Mustafa Kara, *İbn Teymiyye'ye Göre İbn Arabi* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2017), 52-73; Muhammed Bedirhan, *Vahdet-i Vücûdu Savunmak* (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2019), 185-187; Mesut Erzi, *Bir Kelâmcı ve Sûfî Olarak İbn Teymiyye'nin Tasavvufa Bakışı* (Ankara: İlahiyat Kitap, 2022); Volkan Tatar, *İbn Teymiyye'nin Vahdet-i Vücud Anlayışına Dair Ontolojik Eleştirileri* (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2023), 39-48.

²⁹ İbn Haldun, *Tasavvufun Mahiyeti*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergah Yayınları, 2019), 24-30.

yüklediği anlamın ardında tasavvufun sonraki dönemlerinde velayetin doktrine edilerek siyasi iktidara alternatif oluşturması düşüncesi vardır.³⁰

Köken ve yabancı etkisi meselesi Kıta Avrupası oryantalist geleneğinin İslam araştırmalarındaki temel meselelerinin başında gelmektedir. İslami araştırmaların hemen her alanında konu edilen ilk husus öğretinin veya yöntemin kökeni olmuştur. Bu doğrultuda tasavvufun İslam'ın içerisinde doğmuş olarak mı geliştiği yoksa dışsal unsurlarla şekillenen melez bir yapı olarak mı ortaya çıktığı da uzun süre sorgulanmıştır. 20. yüzyıl öncesinde eser vermiş erken dönem oryantalistlerin tamamına yakını tasavvufun kökeninin İslam dışında olduğunu savunmuş ve buna dair teoriler geliştirmişlerdir. Bu erken dönemde özellikle İngiliz oryantalistler tasavvufun kökeni problemine dair ilk görüşleri ortaya koymuşlardır.³¹ Fransız oryantalistler de konu üzerinde durmuş ve çeşitli teoriler geliştirmişlerdir.³² Ancak modern araştırmacılar, tasavvufun kökenine dair müstakil ve sistematik çalışmaların 19. yüzyılın ilk yarısında Alman oryantalistlerle başladığı konusunda hemfikirdir. Ketenci, bu konuyu incelediği çalışmasında özellikle Alfred von Kremer'e (ö. 1889) ve çalışmalarına dikkat çekmektedir. Oryantalistler tasavvufun kökenine dair İran menşei, Hint dini/felsefi düşüncesi, Hristiyanlık ve Neo-Platonculuk gibi farklı teoriler ortaya koymuşlardır. Bu teoriler, tasavvufun kökenini anlamak için farklı perspektifler sunmuş olsa da genel olarak İslam'ın erken dönemi ve teşekkül süreci üzerine odaklanmıştır.³³ Oryantalistlerin bu çalışmaları tasavvufun kökenine dair modern araştırmaların temelini oluşturmuştur.

İslam araştırmaları alanının Amerikan akademisindeki öncü isimlerinden Gibb, çalışmalarında İslami ilimlerin farklı alanlarında köken meselesini gündeme getirmiştir. Kur'an'da geçen bazı ifadeler üzerine etimolojik incelemeler yaparak, bunlar üzerinden İslam öncesi Hicaz'daki tek tanrıcı ekollerle benzeşimler kurmuştur. Yine bölgedeki Yahudi ve Hristiyanların tek tanrıcı Hanif inancı üzerindeki etkisi ile İslam'ın erken dönemindeki emir ve yasakların Yahudilerin inançlarıyla paralellik göstermesine vurgu yapmıştır.³⁴ Fıkıh geleneğinin İslam dışı kökenleri üzerine Schacht da araştırmalarda bulunarak Doğu Kilisesi ve Bizans hukuk anlayışı, İran Sâsânî geleneği ve Yahudi hukukunda İslam hukukunun kökenini aramıştır.³⁵ Rosenthal ise İbnü'l-Arabî'nin İslam düşünce geleneği içerisindeki yerini tespit etmeyi amaçladığı çalışmasında felsefe ile ilişkisi üzerinde dururken -yer yer oryantalistlerin yorumlarını da eleştirerek- indirgemeci bir okumadan kaçınmıştır. Ona göre İbnü'l-Arabî kuşatıcı ve sentezci tavra sahip bağımsız bir düşünür olup kendisini hem sufi hem de filozof olarak tanımlamak mümkündür.³⁶ Amerikan akademisine Kıta Avrupası'ndan gelen bu üç ismin yaklaşımlarına bakıldığında Gibb ve Schacht'ta erken oryantalistlerin tavırlarının sürdürüldüğü görülürken, Rosenthal'in ön yargılı

³⁰ Semih Ceyhan, "İbn Haldûn'un Sûfilere ve Tasavvufa Bakışı: Umrandaki Tasavvuf İlmi", *İslâm Araştırmaları Dergisi* 15 [İbn Haldun Özel Sayısı I] (2006): 80-82.

³¹ Derin, *İngiliz Oryantalizmi ve Tasavvuf*, 48-149.

³² Uğraş, *Fransız Oryantalizmi ve Tasavvuf*, 48, 58, 61, 65, 68, 86, 87, 129.

³³ Ketenci, *Erken Oryantalist Araştırmalarda Tasavvufun Menşei Problemi*, 14-34.

³⁴ Hamilton A. R. Gibb, "Pre-Islamic Monotheism in Arabia", *The Harvard Theological Review* 55/4 (1962): 269-280.

³⁵ Joseph Schacht, "Foreign Elements in Ancient Islamic Law", *Journal of Comparative Legislation and International Law* 32/3/4 (1950): 9-17; Konunun Schacht özelinde ayrıntılı bir incelemesi için bk. Fatma Kızıl, *Müşterek Râvî Teorisi ve Tenkid* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2013), 94-102.

³⁶ Franz Rosenthal, *Felsefe ile Tasavvuf Arasında İbnü'l-Arabî*, ed. Ercan Alkan (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2021).

bir okumadan uzak olduğu anlaşılmaktadır. Amerikan İslam araştırmaları alanında çok sayıda araştırmacının yetişmesine katkı sağlamış bu isimlerin köken ve yabancı etkisi konusunda farklılaşan yaklaşımlar sergilemiş olmaları dikkat çekicidir. Bu doğrultuda Kıta Avrupası'ndan Amerika'ya geçişte oryantalist ekolün bazı teori ve yaklaşımlarının doğrudan bazılarının ise kısmen revize edilerek intikal ettiği görülmektedir.

Amerikan akademisinde tasavvuf üzerine yapılan çok sayıda çalışma bulunmakla birlikte tasavvuf tarihinin geneline yönelik kaleme alınmış metinler sınırlı sayıdadır. Bu durum ele aldığı tarihsel dönemin genişliği göz önüne alındığında kapsayıcı bir tasavvuf tarihi yazmanın zorluğundan kaynaklandığı kadar tasavvufun tarihsel, kurumsal, sosyal, kültürel ve nazari farklı pek çok yönü bulunmasıyla da alakalıdır. Tasavvufun kökeni ve yabancı etkisi meselesini daha net ve objektif değerlendirebilmek için erken dönem tasavvufunun yanında tasavvuf tarihinin tamamı hakkında bilgi sahibi olmak önemlidir. Bu doğrultuda bu çalışmada Amerikan akademisinde genel tasavvuf tarihi alanında eser vermiş William Chittick, John Renard, Carl Ernst, Alexander Knysh ve Nile Green'in çalışmaları üzerinden bir inceleme yapılacaktır.

Amerikan akademisindeki tasavvuf araştırmacılarından Türk akademisi ve okurunun en aşına olduğu isim şüphesiz William Chittick'tir. Bunda eserlerinin tamamına yakınının Türkçeye tercüme edilmiş olmasının birincil etken olduğu anlaşılmaktadır. Yine tasavvufa dair görüşleri de İslam dünyasındaki akademik çevrelerde çoğunlukla benimsenen yorumlarla uyumlu bir yaklaşım sunmaktadır. Doktorasını İran'da Seyyid Hüseyin Nasr danışmanlığında Molla Câmî (ö. 898/1492) üzerine yapan Chittick, eğitimi sırasında bölgedeki ilim adamlarından istifadeyle Ekberî geleneğin metinleri üzerine çalışmalarda bulunmuştur. Amerika'ya döndüğünde de bu alanda çalışmalarını sürdürmüş ve İbnü'l-Arabî düşüncesinin Amerikan tasavvuf akademisinde yaygınlaşmasını sağlamıştır.³⁷ Nasr'la yakın ilişkisi onu tradisyonelist ekolle ilişkilendirme imkânı tanısa da kendisi ekole bir bağlılık duymadığını belirtmektedir.³⁸ Chittick'in bu bölümde incelenecek diğer araştırmacılardan önemli bir farkı da tasavvufu salt tarihsel bir olgu ve ilmî gelenek şeklinde değil ilgilenenlerin yaşamlarına etki edecek manevi bir gelenek mahiyetinde de görmesidir. Bu doğrultuda tasavvufun yabancı kökeni konusunda da tutucu bir tutuma sahiptir.

Chittick'e göre Kur'an ve Sünnet'e dayanan dinî bir fenomen olarak tasavvuf İslam'ın kendi içerisinden neşet etmiştir.³⁹ Sufilerin sözlerinde de görüleceği üzere teori ve pratiğini de yine bu iki kaynak ile sınırlaması da bunu açıkça göstermektedir. Öyle ki iddiasına göre araştırmacılar sufilerin kendilerine dair bakışlarını ciddiye aldıklarında tasavvufu İslam'ın temel bir unsuru olarak görme eğiliminde olacaklardır. Buna karşın tasavvufa karşı mesafeli duran ya da tasavvufa sempati duysa bile İslam'a eleştirel bakan ya da içeriden gelen anlayışlara şüpheyle yaklaşanlar ise tasavvufu genellikle İslam'a sonradan eklenmiş bir unsur olarak tanımlayacaklardır. Tasavvufun doğası ve kökeni hakkında araştırmacılar tarafından ortaya atılan farklı teorileri ise oryantalizm

³⁷ William C. Chittick, "Interview with Professor William Chittick", *Al-Mahajja* 36 (2021): 218-238; "CV – William C. Chittick", erişim: 11.03.2025, <http://www.williamchittick.com/cv/>; "William C. Chittick – Biography", erişim: 11.03.2025, <http://www.williamchittick.com/#about>.

³⁸ Mark Sedgwick, *Against the Modern World: Traditionalism and the Secret Intellectual History of the Twentieth Century* (New York: Oxford University Press, 2004), 157; Ahmet Faruk Çağlar, "William Chittick ile Gelenekselcilik, Modernite ve Tasavvuf Üzerine", *Sabah Ülkesi | Kültür-Sanat ve Felsefe Dergisi* 36 (2013):40-61.

³⁹ William C. Chittick, *Tasavvuf: Kısa Bir Giriş*, çev. Turan Koç (İstanbul: İz Yayıncılık, 2022), 38-42.

tarihi açısından dikkat çekici bir unsur olarak değerlendirmektedir.⁴⁰ Chittick'in köken meselesi ile doğrudan irtibatlı olarak değerlendirdiği bir husus ise tasavvufun İngilizcedeki isimlendirme konusudur. Literatürde *Islamic mysticism*, *Islamic esoterism* ve *Islamic spirituality* gibi kavramlar geliştirildiğini belirtirken, bunların tasavvufu evrensel bir geleneğin İslam'daki formu şeklinde görmeye yol açtığını düşünmektedir. Bu doğrultuda *Sufism* kavramsallaştırmasının tasavvufu diğer inanç geleneklerinin manevi geleneklerinden ayırıştırma noktasında önemli bir başlangıç noktası teşkil edeceği ifade edilmektedir.⁴¹ Görüleceği üzere Chittick tasavvufun kökeni meselesini basit bir spekülasyon olarak okumakta ve üzerinde durmanın gereksiz olduğunu savunmaktadır.

Doktora çalışmasını Schimmel danışmanlığında Mevlânâ üzerine yapan John Renard, felsefe ve Kitâb-ı Mukaddes araştırmaları alanında da eğitim almış olup Cizvit tarikatına bağlı Katolik bir din adamı hüviyetine de sahiptir.⁴² Bu hususiyetleri bağlamında İslam ve karşılaştırmalı dinler tarihi alanında çalışmalarda bulunmuş olan Renard, dinî hareketlerin gelişim dönemindeki fikrî ve sosyo-kültürel unsurları incelerken etkileşime girmesi muhtemel diğer dinî gruplarla sıkça karşılaştırmalar yapmaktadır. Bu doğrultuda tasavvufî meseleleri incelerken Yahudi ve Hristiyanlıkta benzer gördüğü unsurları da zikretmektedir.⁴³ Yine üç İbrahîmî inancın karşılıklı olarak incelendiği ve velayet konusuna da özellikle değinen müstakil bir eser de kaleme almıştır.⁴⁴ Bu noktalara dikkat çekerken birbirine kaynaklık etme iddiasına yer verilmezken karşılıklı etkileşim ve benzeşmeler öne çıkarılmaktadır.

Renard tasavvuf ve Hinduizm ilişkisi konusunda ise iki inanç grubunun etkileşime girebilecek seviyede ilk defa 6/12. yüzyılda karşılaştığını ifade ederken, Hinduizm'in köken noktasında tasavvufa bir etkisinden söz etmemekte; karşılıklı bir etkilenmenin ise kaçınılmaz biçimde yaşandığını belirtmektedir. Renard'a göre Hindistan'da zaman içerisinde tasavvuf ve Hint mistisizmi iç içe geçerek kavramlarını dahi paylaşmaya başlamışlardır ki bu durumun önemli örnekleri arasında sufi Bâbü'r şehzadesi Dârâ Şükûh (ö. 1069/1659) örnek gösterilmektedir.⁴⁵ Tasavvufun sonradan girdiği bölgelerde yaşadığı karşılıklı etkileşime örnek olarak verilen meselelerden biri de bu bölgelerde yer alan türbe/mezarların zamanla sufilerce de ziyaretgah addedilmesidir. Aynı şekilde bölgedeki diğer mistik geleneklerin bağluları da sufilerin kabirlerini ziyaretgah kabul etmişlerdir.⁴⁶ Burada Renard, veli kültürünün kapsayıcılığına vurgu yaparken evrensel bir mistisizm anlayışına da dikkat çekmektedir.

⁴⁰ Chittick, *Tasavvuf: Kısa Bir Giriş*, 65-68.

⁴¹ Chittick, *Tasavvuf: Kısa Bir Giriş*, 36.

⁴² John Renard, "Curriculum Vitae - Abbreviated", erişim: 11.03.2025, <https://www.slu.edu/arts-and-sciences/theological-studies/faculty/-pdf/renard-john.pdf>; David Bertaina, "Islam and Christianity: Theological Themes in Comparative Perspective by John Renard", *Journal of Islamic Studies* 23/3 (Eylül 2012): 385-388.

⁴³ John Renard, *İslâm'ın Yedi Kapısı*, çev. Nurullah Koltas (İstanbul: İnsan Yayınları, 2006), 29, 115, 138, 162, 181, 224, 308; John Renard, *Friends of God: Islamic Images of Piety, Commitment, and Servanthood* (Berkeley: University of California Press, 2008), 173, 187, 220.

⁴⁴ John Renard, *Crossing Confessional Boundaries: Exemplary Lives in Jewish, Christian, and Islamic Traditions* (Oakland, California: University of California Press, 2020).

⁴⁵ Renard, *Historical Dictionary of Sufism*, 138.

⁴⁶ Renard, *Friends of God*, 206-208, 226.

Renard'ın yabancı etkisi noktasında üzerinde durduğu bir diğer husus ise nazari tasavvuftaki Neo-Platoncu tesirdir. İslam düşüncesi ve tasavvufun bağımsız olarak Akdeniz düşünce dünyasının tamamına önemli etki ettiğini savunduğu Neo-Platoncu gelenek, İslam dünyasında en çok İshrâkî ve Ekberî düşüncede kendisini göstermektedir. Erken dönem oryantalistlerin tasavvufun nazari yönünü monist ve panteist olarak damgalayarak doğrudan Neo-Platoncu geleneğe bağladığını belirten Renard, İbnü'l-Arabî'nin ve İbn Seb'în'in (ö. 669/1270) metinlerinde ve dillerinde bu etkinin aşikâr olduğunu savunmaktadır.⁴⁷ Buna ek olarak insan-ı kâmil anlayışının Neo-Platoncu düşüncenin tasavvuftaki önemli bir tesiri olarak görülebileceğini de aktarmaktadır.⁴⁸

Schimmel'in bir diğer öğrencisi olan Carl Ernst, çalışmalarını Güney Asya üzerine yoğunlaştırmış bir tasavvuf araştırmacısıdır. Ernst çalışmalarında incelediği metinlerin tarihsel bağlamları üzerinde durarak üretildikleri toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel koşulları anlamının önemini vurgulamaktadır.⁴⁹ İslam tarihinin, çeşitli din, kültür ve entelektüel geleneklerle etkileşime girerek şekillendiğini ve araştırmaların bu karmaşık yapıyı göz ardı etmemesi gerektiğini savunmaktadır. Buna paralel bu durumu hesaba katmadan indirgemeci okumalar yapmakla eleştirdiği erken dönem oryantalistlere de yoğun eleştirilerde bulunmaktadır.⁵⁰ Ernst, tasavvufun da aralarında bulunduğu İslami geleneklerin değişen bağlamlardaki teori ve uygulamalarını inceleyerek daha kapsamlı bir tarih anlayışı geliştirmeyi esas almaktadır.

Ernst, tasavvufi öğretinin kökenini Kur'an'daki bazı kıssalara işaretle vahiyde ve sahabe ile ilişkisi bağlamında Hz. Peygamber'in hayatında bulmanın mümkün olduğunu savunmaktadır.⁵¹ Bu kabulünden hareketle köken tartışmaları bağlamındaki eleştirilerini oryantalistlerle sınırlı tutmayarak tasavvufu İslam dışı gören -köktendinci olarak nitelendirdiği- Müslümanlara da yöneltmektedir. Tasavvuf karşıtı ilim adamlarının bu yaklaşımlarıyla oryantalistlere cesaret verdiğini belirten Ernst, çağdaş dönemdeki tasavvuf karşıtı Müslüman aydınların ise kendilerini oryantalist görüşlerle desteklediklerini aktarmaktadır.⁵²

Tasavvufu tanımlarken "bütün dinlerin kalbinde yer alan evrensel mistisizm ruhu" ifadesine yer vermektedir.⁵³ Köken meselesi üzerinde dururken de oryantalizm eleştirisi merkezli bir anlatıyı esas almaktadır. Ona göre oryantalistlerin din mefhumu kendi inançlarıyla sınırlıdır, bu doğrultuda İslam ve tasavvuf hakkındaki değerlendirmeleri de bu sınırlılıkla maluldür. Ernst köken tartışmasının tasavvufu inceleyen oryantalistlerin karşısına çıkan mistik ve estetik öğeleri İslam'a ve Müslümanlara yakıştıramamış olmalarından kaynaklandığını iddia etmektedir.⁵⁴ Bu nedenle Doğu Hristiyanlığı, Hinduizm ve Felsefe geleneğiyle aradaki benzerlikler ve paralellikler

⁴⁷ Renard, *Historical Dictionary of Sufism*, 220.

⁴⁸ Renard, *Historical Dictionary of Sufism*, 235.

⁴⁹ Melinda Krokus, "Review of Sufi Martyrs of Love: The Chishti Order in South Asia and Beyond", *Islamic Studies* 42/4 (2003): 729-733.

⁵⁰ Alexander Knysh, "Review of Eternal Garden: Mysticism, History, and Politics at a South Asian Sufi Center", *Journal of the Royal Asiatic Society* 4/1 (1994): 108-112.

⁵¹ Ernst, *Sufizm: İslamın Mistik Geleneğine Giriş*, 61-68, 76-89.

⁵² Ernst, *Sufizm: İslamın Mistik Geleneğine Giriş*, 13, 45.

⁵³ Ernst, *Sufizm: İslamın Mistik Geleneğine Giriş*, 19.

⁵⁴ Ernst, *Sufizm: İslamın Mistik Geleneğine Giriş*, 25-28.

bu gelenekler lehine İslam'ın aleyhine yorumlanmıştır.⁵⁵ Oryantalistlerin tasavvufun kökeni hakkındaki görüşlerini de kısaca derleyen Ernst; erken dönem oryantalistlerin tasavvufun kökenini dışarıda aramalarının mazur görülebileceği ve gerekçe olarak kaynak sınırlılığına işaret edilebileceğini belirtirken, çağdaş araştırmacıları eleştirerek 20. yüzyılın ikinci yarısında bu tavrı sürdürmenin makul bir gerekçesi olmadığını ifade etmektedir.⁵⁶

Bazı tasavvufi pratiklerin diğer mistik geleneklerin uygulamaları ile benzerlik veya paralellik göstermesi durumunda doğrudan aynı kaynaktan beslenildiği çıkarımı yapmanın yanlış olduğunu belirten Ernst, bu konuda Hint yogası örneği üzerinde durmaktadır. Sufilerin yoga pratiğinden haberdar olduğunu metinlere referansla gösterirken bu durumun tasavvufi meditatif pratiklere yansıdığı ve onları şekillendirdiği iddiasının ise mesnetsiz olduğunu savunmaktadır. Bunu yaparken yoga pratiğinde üzerinde durulan manevi noktalar ile tasavvufta paralellik görülerek benzeşim kurulan latifelerin hem konum hem de mana açısından tutarsız olduğunu öne sürmektedir.⁵⁷ Ernst böylece oryantalistlerin tasavvufun kökenine dair iddialarının derinlemesine inceleme yoluyla doğrulanmasının yahut yanlışlanmasının imkânını göstermektedir.

Alexander Knysh, Rus akademisinde aldığı Arap Dili ve İslami ilimler alanındaki eğitimini müteakiben tasavvuf alanında uzmanlaşmış 20 yılı aşkın süredir Amerikan üniversitelerinde görev yapan bir İslamologdur.⁵⁸ Tasavvuf tarihi yazımında tarihselci tavrı esas alarak tarihsel, sosyal ve kültürel bağlamın üzerinde durmaktadır. Alandaki diğer araştırmacılardan farklı olarak Orta Asya, Kafkasya, Kuzey Afrika ve Yemen üzerine eğilerek; tasavvuf tarihini ele alırken İslam coğrafyasının taşrası olarak nitelenebilecek bu yerlerdeki tasavvufi toplulukları ve anlayışları da anlatısına dahil etmektedir. Köken meselesine dair keskin bir görüş belirtmeyen Knysh çalışmalarında bu konuyu ayrıntılı biçimde inceleyerek hem oryantalist geleneğe hem de çağdaş araştırmacılara eleştiriler yöneltmiştir.

Knysh, bir ders kitabı olarak tasarladığı çalışması *Islamic Mysticism: A Short History*'de zühud ve tasavvufun İslam'ın içinde üstü örtülü biçimde var olduğunu ve zaman içerisinde açığa çıktığını belirtmektedir.⁵⁹ Bununla birlikte tasavvufun öğreti ve pratiklerinde Akdeniz coğrafyasındaki diğer mistik geleneklerle çok sayıda benzerlik taşıdığını belirterek bir etkileşimin varlığına dikkat çekmektedir. Zikir ve virdlerin; Doğu Hristiyanlığındaki İsa Mesih duası, Hinduizmdeki *japa-yoga* ve Japon inançlarındaki *nembutsu* ile büyük benzerliklere sahip olduğunu aktarırken etkileşimin imkânını reddetmeden evrensel mistik bir eğilime de vurgu yapmaktadır.⁶⁰ Buna karşın ilk defa sufilerde görülen semâ' gibi pratiklere de değinmektedir.⁶¹ Önemli bir sufi olarak görüp müstakilen ele aldığı Hakîm et-Tirmizî'yi (ö. 320/932) farklı geleneklerden etkilenmenin

⁵⁵ Ernst, *Sufizm: İslamın Mistik Geleneğine Giriş*, 33-34.

⁵⁶ Ernst, *Sufizm: İslamın Mistik Geleneğine Giriş*, 36-44.

⁵⁷ Ernst, *Sufizm: İslamın Mistik Geleneğine Giriş*, 145-147; Ayrıntılı bilgi için bk. Aysun Özveren, *Letâif ve Çakralar: İslam Tasavvufu ve Hint Mistisizmine Göre Mukayesesi* (İstanbul: Kdy Akademi, 2024).

⁵⁸ "Alexander Knysh CV | University of Michigan - Academia.edu", erişim: 12.03.2025, <https://umich.academia.edu/AlexanderKnysh/CurriculumVitae>; "Alexander Knysh | Wilson Center", erişim: 12.03.2025, <https://www.wilsoncenter.org/person/alexander-knysh>.

⁵⁹ Alexander Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, çev. Nurullah Koltas (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020), 13.

⁶⁰ Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 310.

⁶¹ Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 315.

önemli bir örneği olarak sunan Knysh; Bâtîni-Şîî görüşlerin, simyacıların, Aristocu ile Pisagorcucu fikirlerin ve Neo-Platoncu teorilerin Tirmizî'nin tasavvufi anlatısını şekillendirdiğini iddia etmektedir.⁶² İbnü'l-Arabî'ye gelince Neo-Platoncu teorilerin vahdet-i vücûdun temelini oluşturduğunu aktaran Knysh bu durumun İslâm'a tamamıyla yabancı unsurları sokma anlamına gelmediğini ifade etmektedir. Ona göre İslâm doğduğu ve geliştiği coğrafya itibariyle büyük ve çeşitli bir ilmî mirasla muhatap olduğundan erken döneminden itibaren bunlarla karşılıklı etkileşim içerisindeydi.⁶³ Bu bağlamda bahse konu etkileşimi saf bir dışarıdan İslâm'a nakil olarak görmek yanlış olacaktır.

Knysh ilk eserinden yıllar sonra kaleme aldığı *Sufism: A New History of Islamic Mysticism*'de tasavvuf tarihinin meselelerini daha eleştirel tarzda ele almaktadır. Bu eserde oryantalist geleneğin ayrıştırmaya meyyal olduğu tasavvufu zühdi-mistik bir hareket şeklinde nitelendirmektedir.⁶⁴ Müslümanların Hristiyanlığın doğduğu ve yaşadığı bir coğrafyaya hızlı şekilde yayılmaları neticesinde Hristiyan keşişlerle ve münzevilerle karşılaşmalarının tabii olacağını belirten Knysh, bu karşılaşma neticesinde bir etkilenme yaşandığını inkarın mantığa aykırı olduğunu ifade etmektedir.⁶⁵ Bu doğrultuda tasavvuf üzerindeki güçlü bir yabancı etkiyi inkar eden Massignon, Chittick, Ernst ve Green'i de eleştiren Knysh, "tasavvuf hayranı" olarak nitelendiği araştırmacıların bu tavırlarının İslâm'ın itibarını koruma amacı taşıdığını iddia etmektedir.⁶⁶ Knysh ideolojik bir tavır takınılmadığında tasavvufun Hristiyanlık, Yahudilik, Neo-Platonculuk, Maniheizm ve Hermetizm'den etkilendiğinin görüleceğini savunmaktadır.⁶⁷ Knysh tasavvufun kökeni konusunda doğrudan bir dışarıdan intikali kabul etmese de yabancı etkiyi reddetmenin tarihsel akışta bir anomali doğuracağını göstermektedir.

Nile Green İngiliz akademisinde İslâm tarihi alanında eğitim almış ve Güney Asya'da İslâm üzerine uzmanlaşmış bir araştırmacıdır. Eğitimi sürecinde Julian Baldick ve Jack Goody gibi araştırmacılardan ders alarak tasavvuf ve sosyal antropoloji alanlarına eğilen Nile Green 2008'den itibaren California-Los Angeles Üniversitesi kadrosunda yer almaktadır.⁶⁸ Tarih yazımı yöntemine bakıldığında yerel anlatılara önemli yer verdiği ve genellemeci tarihçilikten kaçındığı görülmektedir. Determinist izahlardan kaçınan ve rastlantısallığı öne çıkaran bir tarihçiliği esas alan Green bu bağlamda erken dönem oryantalistlerin tarihçiliğini de eleştirmektedir.⁶⁹

Green'e göre İslâm ve özelde tasavvuf araştırmalarında köken meselesinin oryantalistler nezdinde bu derece merkezî bir konuma gelmesinin nedeni arkeolojik ve filolojik yöntemin etkisidir. Yahudilik ve Hristiyanlık tarihi araştırmaları sahasında gelişen Kitâb-ı Mukaddes arkeolojisi kaynaklı dikey tarihçilik İslâm araştırmalarını da doğrudan etkilemiştir. Bu bağlamda erken oryantalizmde bu mesele üzerine gösterilen ilginin anlaşılabilir olduğunu belirten Green,

⁶² Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 117-122.

⁶³ Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 179.

⁶⁴ Alexander Knysh, *Sufilerin Tarihine Farklı Bir Bakış Denemesi*, çev. Ömer Saruhanlıoğlu (İstanbul: Nefes Yayınları, 2021), 33-38.

⁶⁵ Knysh, *Sufilerin Tarihine Farklı Bir Bakış Denemesi*, 51-53.

⁶⁶ Knysh, *Sufilerin Tarihine Farklı Bir Bakış Denemesi*, 53-56.

⁶⁷ Knysh, *Sufilerin Tarihine Farklı Bir Bakış Denemesi*, 55.

⁶⁸ "Nile Green", *UCLA Department of History*, 12 Mart 2025.

⁶⁹ Howard Burton, *Religious Entrepreneurs?: A Conversation with Nile Green* (Open Agenda Publishing Inc., 2021), 14-50.

20. yüzyıl sonrasında gelişen sosyal bilimlerin kuşatıcı bakışı ile yatay bir tarihçiliğe geçerek bağlamsal incelemeleri esas almak gerektiğini savunmaktadır. İslam erken döneminde Hristiyanların yaygın yaşadığı Irak ve Şam bölgesine yayılmış olduğundan sadece zâhid ve sufiler değil diğer İslami gelenekler de bölgede gelişen kültürel ve sembolik dil, kavram ve anlatıları benimsemiş olmakla birlikte buradaki etkileşimi aşarak köken birliğine gitmek doğru olmayacaktır.⁷⁰ Green, Hinduizm ve Neo-Platoncu geleneğin tasavvufu etkilediği iddiasını da yabancı köken anlatılarına benzer şekilde kabul etmemektedir.⁷¹ Çalışmasında daha çok tasavvufun kökenini Hristiyan mistisizmine dayandıran teorileri incelemektedir.

Sufi biyografileri ve nazari tasavvuf üzerindeki diğer geleneklerin etkisini inceleyen Green, konuyu Süryani mistik-zahid Ninovalı İshak (ö. 700) ve Râbia el-Adeviyye (ö. 185/801 [?]) örnekleriyle ele almaktadır. Ninovalı İshak'ın kaleme aldığı metinlerdeki Hristiyan mistisizmi bağlamında geliştirdiği teorilerin benzerleri kendisinden sonra gelen zâhid ve sufilerin metinlerinde görülmektedir. Yine Râbia el-Adeviyye'nin biyografik anlatısı da tövbekâr Hristiyan kadınların menkıbeleriyle önemli ölçüde örtüşmektedir. Bununla birlikte Green'e göre bu benzeşimler kendi başlarına bir ödünç almaya işaret etmeyecektir. Green bu benzerliklerden hareketle ortada ortak bir sembolik imgelem olduğunu belirtmektedir. Aynı coğrafyayı, kültürü ve dili paylaşan farklı mistik gelenekler arasındaki paralellikler de bu ortaklığın sonucu olmaktadır.⁷² İlk sufi klasiklerinin müelliflerinin kendilerince bir tasavvuf tarihi kurguladıklarını ve bu kurgunun da oryantalistlere benzer şekilde dikey bir tarihçilikle malul olduğunu savunan Green bu kurgunun da tasavvufa İslami ilimler içerisinde bir meşruiyet kaynağı bulma çabasının ürünü olduğunu ifade etmektedir.⁷³ Bu doğrultuda tasavvufun kökeni hakkında ne modern İslamiyat araştırmaları ne de sufi müelliflerin anlatısı net bir cevap vermeyecektir. En doğru sonuç o dönemde kendini sufi olarak isimlendiren kişilerin hayatı ve söylemleri ile dönemin tarihsel bağlamı birlikte incelendiğinde ortaya çıkacaktır.⁷⁴ Green'in açıklamalarından, zikrettiği benzerlikler ve paralellikleri reddetmediği anlaşılmakta, lakin buradan bir geleneğin diğerinden teori ve pratiği ödünç aldığı kabulüne geçmenin bir sıçrama olacağını iddia etmektedir.

Sonuç

Kıta Avrupası oryantalizmi özellikle erken döneminde tasavvufun kökeninden başlayarak tarihsel sürecinin pek çok evresinde dışarıdan gelen yabancı bir tesire muhatap ve maruz kaldığını, bu etkinin tasavvufun ameli ve nazari öğretilerini biçimlendirdiğini ve sürekli şekilde reforme ettiğini savunmaktadır. Amerikan akademisindeki tasavvuf araştırmalarına bakıldığında incelenen araştırmacıların hemen hepsi meseleyi değerlendirirken tasavvufun tamamen yabancı bir inanç veya düşünce geleneğinden alındığı şeklindeki görüşü savunmamaktadır. Çalışmalarda bir şekilde zühd ile tasavvufun Kitap ve Sünnet'te kaynağını bulmanın mümkün olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda tarihsel açıdan erken oryantalist dönemdeki tasavvufun İslam dışı bir

⁷⁰ Nile Green, *Sufism: A Global History* (Massachusetts: Wiley-Blackwell, 2012), 17-21.

⁷¹ Green, *Sufism: A Global History*, 19, 32-33.

⁷² Green, *Sufism: A Global History*, 21-23.

⁷³ Green, *Sufism: A Global History*, 22.

⁷⁴ Green, *Sufism: A Global History*, 23.

kaynağa dayandığı kabulünün -Amerikan akademisi özelinde- büyük ölçüde terk edildiği söylenebilir. Yabancı etkisi söz konusu olduğunda ise durum farklılaşmaktadır. İslam Hicaz'da doğup çevre bölgelere yayıldığı ilk andan itibaren tabii olarak farklı geleneklerle etkileşime girmiştir. Tasavvuf da buna paralel, tarihsel süreçte yaşadığı coğrafyada bulunan ilmi ve mistik geleneklerle etkileşim içerisinde olmuştur. İslam coğrafyasının genişliği ve karşılaşılan dinî ve fikrî grupların sayısı söz konusu olduğunda tasavvufun da bir etkileşim yaşadığı reddedilemez bir gerçek olarak ele alınmaktadır. Neredeyse bütün araştırmacılar tek taraflı bir etkilenmeden ziyade karşılıklı bir etkileşimin kesinliğinden bahsetmişlerdir. Bununla birlikte Renard ve özellikle Knysh, nazarî tasavvuf öğretisindeki Neo-Platoncu geleneğin etkisi üzerinde fazlaca durmuştur. Ekberî geleneğin metafizik anlatısının Neo-Platoncu dil ve kavramlara çok şey borçlu olduğu savunulmaktadır. Knysh'in dikkat çektiği bir diğer husus ise tasavvufun erken dönemindeki zühd hayatının Hristiyan zahidlerle ilişkisidir. Doğrudan bir kaynaklanmadan bahsedilmese de çok sayıda paralellik olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Knysh'in yaklaşımı, diğer araştırmacıların metodolojilerinden farklılık arz etmektedir.

İncelenen çalışmaların tamamında metinlerin karşılıklı okunarak eleştirel analizin merkeze alındığı görülmektedir. Bununla birlikte sosyal bilimlerin diğer alanlarından fazlasıyla istifade edildiği, saha araştırma ve gözlemlerine de önem verildiği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda modern tarih yazımı tekniklerinden geniş ölçüde istifade eden bir tarihçiliğin Amerikan tasavvuf araştırmaları alanında yaygınlaştığı söylenebilir. Çalışmamız sonucunda görülmüştür ki Amerikan akademisindeki tasavvuf araştırmaları geleneği, ilk döneminde oryantalistlerin sunduğu yöntem ve teorileri büyük ölçüde benimsemiş olsa da zaman içerisinde hususi bir tavır geliştirerek belirli noktalarda yeni metodolojik eğilimler geliştirmiş ve yeni yorumlarıyla erken dönem oryantalist gelenekten ayrılmıştır. Bunların yanında elde edilen bulgular göstermektedir ki tasavvufun kökeni ve tarihsel süreçteki yabancı etki meselesi delillendirilerek nihayete erebilecek bir mesele değildir. İdeolojik temelli bireysel eğilimler ve tarihsel bağlamların etkisinde şekillenen, Ahmet Karamustafa'nın da ifade ettiği şekilde "özü itibarıyla varsayımsal"⁷⁵ bir meselenin genel bir kabulü içeren kesin bir çözüme kavuşmasının güç olduğu söylenebilir. Buna karşın gelecek araştırmalarda bu konunun incelendiği çalışmalar daha kapsamlı bir şekilde ele alınıp analitik bir yöntemle sentezlenerek meselenin tarihsel süreçteki gelişim ve değişimi üzerinde durulması, konunun işleniş biçimi ve seyrinin daha ayrıntılı şekilde görülmesine imkân tanıyacaktır.

Teşekkür

Makalenin ilk hâlini gözden geçirerek önemli katkılar sunan kıymetli meslektaşım Burak Veysel Erman'a müteşekkirim.

⁷⁵ Ahmet T. Karamustafa, *Tasavvufun Oluşumu*, çev. Nagihan Doğan, 2. Baskı (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2020), xv.

Kaynakça

- Ahadova, Anakhanım. *Rusya Şarkiyat Araştırmalarında Tasavvuf*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2024.
- Akman, Mustafa. “İbnü’l-Arabî’ye Yönelik Eleştiriler ve Mahiyeti”. *Uluslararası İbnü’l Arabi Sempozyumu*, Malatya, 2018.
- Wilson Cener. “Alexander Knysh”. Erişim: 12.03.2025, <https://www.wilsoncenter.org/person/alexander-knysh>.
- “Alexander Knysh CV | University of Michigan - Academia.edu”. Erişim: 12.03.2025, <https://umich.academia.edu/AlexanderKnysh/CurriculumVitae>.
- Alıcı, Mustafa. “Kutsal’a Giden Yol: Dinler Tarihi’nde Bir Metodolojik Yaklaşım veya Bir Bilim Olarak Din Fenomenolojisi”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/3 (2005): 73-120.
- Altıntaş, Ömer Faruk. *Alman Oryantalizminde Tasavvuf Araştırmaları Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme: Fritz Meier ve Annemarie Schimmel Örneği*. Doktora Tezi, Ankara:Ankara Üniversitesi, 2024.
- Bedirhan, Muhammed. *Vahdet-i Vücûdu Savunmak*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2019.
- Bertaina, David. “Islam and Christianity: Theological Themes in Comparative Perspective by John Renard”. *Journal of Islamic Studies* 23/3 (Eylül 2012): 385-388.
- Bilman, Şule. *Annemarie Schimmel’in Tasavvuf Kültüründeki Yeri*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2004.
- Bulut, Yücel. “Oryantalizm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2007, 33: 428-437.
- Burton, Howard. *Religious Entrepreneurs?: A Conversation with Nile Green*. Open Agenda Publishing Inc., 2021.
- Cebeci, Sevdenur. *Kıta Avrupası’nda Tasavvuf Tarihi Yazımı*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2023.
- Ceyhan, Semih. “İbn Haldûn’un Süflilere ve Tasavvufa Bakışı: Umrandan Tasavvuf İlmi”. *İslâm Araştırmaları Dergisi* 15 [İbn Haldun Özel Sayısı I] (2006): 51-82.
- Chittick, William C. “Interview with Professor William Chittick”. *Al-Mahajja* 36 (2021): 218-238.
- Chittick, William C. *Tasavvuf: Kısa Bir Giriş*. Çev. Turan Koç, İstanbul: İz Yayıncılık, 2022.
- Çağlar, Ahmet Faruk. “William Chittick ile Gelenekselcilik, Modernite ve Tasavvuf Üzerine”. *Sabah Ülkesi | Kültür-Sanat ve Felsefe Dergisi* 36 (2013):40-61.
- Çift, Salih. “Tasavvuf Araştırmalarında Alman Ekolü: Tarihsel Boyut”. *Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* VIII/18 (2007): 177-190.
- Çift, Salih. “Tasavvuf Araştırmalarında Alman Ekolü-II: Tasavvuf Alanında Çalışma Yapan Alman Oryentalistler ve Eserleri”. *Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* VIII/19 (2007): 165-186.
- Dallal, Ahmad. “The Study of Islam in American Scholarship: The Persistence of Orientalist Paradigms”. Erişim: 27.02.2025, <https://web.stanford.edu/dept/france-stanford/Conferences/Islam/Dallal.pdf>.
- Demirli, Ekrem. “Tasavvuf Araştırmalarında Dönemlendirme Sorunu: Din Bilimleri ile Metafizik Arasında Tasavvufun İlim Olma Mücadelesi”. *Nazariyat İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2/4 (2016): 1-29.
- Derin, Süleyman. *İngiliz Oryantalizmi ve Tasavvuf*. İstanbul: Küre Yayınları, 2017.
- Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî. *el-Lûma’: İslam Tasavvufu*. Çev. Prof. & Dr. Hasan Kâmil Yılmaz, İstanbul: Erkam Yayınları, 2019.
- Ernst, Carl W. *Sufizm: İslamın Mistik Gelenegine Giriş*. Çev. Gülçin Tunalı, İstanbul: Sufi Kitap, 2022.
- Ernst, Carl W. & Richard C. Martin (ed.). *Rethinking Islamic Studies: From Orientalism to Cosmopolitanism*. Columbia: University of South Carolina Press, 2010.
- Erzi, Mesut. *Bir Kelâmcı ve Sûfî Olarak İbn Teymiyye’nin Tasavvufa Bakışı*. Ankara: İlahiyat Kitap, 2022.

- Gibb, Hamilton A. R. "Pre-Islamic Monotheism in Arabia". *The Harvard Theological Review* 55/4 (1962): 269-280.
- Green, Nile. *Sufism: A Global History*. Massachusetts: Wiley-Blackwell, 2012.
- Güney Altıntaş, Fatma Betül. "Kuzey Amerika'da İslâm Araştırmalarına Genel Bir Bakış: Hadis Çalışmaları Örneği". *Hadis Tetkikleri Dergisi* X/1 (2012): 113-136.
- Haldun, İbn. *Tasavvufun Mahiyeti*. Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yayınları, 2019.
- Hermansen, Marcia. "The Academic Study of Sufism at American Universities". *The American Journal of Islamic Social Sciences* 24/3 (2007): 24-45.
- Kara, Mustafa. *İbn Teymiye'ye Göre İbn Arabi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2017.
- Karamustafa, Ahmet T. *Tasavvufun Oluşumu*. Çev. Nagihan Doğan, 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Kaya, Eyyüp Said. "Amerikan Üniversitelerinde İslam Hukukunun Kurumsal Varlığı". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 4 (2004): 413-436.
- Ketenci, Feyza. *Erken Oryantalist Araştırmalarda Tasavvufun Menşei Problemi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2021.
- Kızıl, Fatma. *Müşterek Râvî Teorisi ve Tenkidi*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2013.
- Knysh, Alexander. "Historiography of Sufi Studies in the West". *A Companion to the History of the Middle East*, ed. Youssef M. Choueiri, MA: Blackwell Publishing, 2005, 106-131.
- Knysh, Alexander. "Review of Eternal Garden: Mysticism, History, and Politics at a South Asian Sufi Center". *Journal of the Royal Asiatic Society* 4/1 (1994): 108-112.
- Knysh, Alexander. *Sufilerin Tarihine Farklı Bir Bakış Denemesi*. Çev. Ömer Saruhanlıoğlu, İstanbul: Nefes Yayınları, 2021.
- Knysh, Alexander. *Tasavvuf Tarihi*. Çev. Nurullah Koltaş, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020.
- Koltaş, Nurullah. *Amerika'nın Tasavvufu Keşfi: Tarihsel Süreç ve Doktrin*. 2. baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 2020.
- Krokus, Melinda. "Review of Sufi Martyrs of Love: The Chishti Order in South Asia and Beyond". *Islamic Studies*, 42/4 (2003): 729-733.
- Kurzman, Charles & Carl W. Ernst. "Islamic Studies in U.S. Universities". *Review of Middle East Studies* 46/1 (2012): 24-46.
- Kuşeyri, Abdülkerim. *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2003.
- Mahdi, Muhsin. "The Study of Islam, Orientalism and America". *Mapping Islamic Studies: Genealogy, Continuity and Change*, ed. Azim Nanji, Berlin, Boston: De Gruyter, 2011, 149-180.
- Martin, Richard C. "Islamic Studies in the American Academy: A Personal Reflection". *Journal of the American Academy of Religion* 78/4 (2010): 896-920.
- McCarus, Ernest. "Amerika Birleşik Devletleri'nde Arap Dili Araştırmaları Tarihi". Çev. Yılmaz Özdemir, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/22 (2002): 81-93.
- Mujiburrahman. "The Phenomenological Approach In Islamic Studies: An Overview of a Western Attempt to Understand Islam". *The Muslim World* 91/3-4 (2001): 425-450.
- Nicholson, Reynold A. "A Historical Enquiry concerning the Origin and Development of Sufiism, with a List of Definitions of the Terms 'Şûfî' and 'Taşawwuf,' Arranged Chronologically". *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* (1906):303-348.
- Özkan, Senail. "Schimmel, Annemarie". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2009, 36: 229-231.
- Özveren, Aysun. *Letâif ve Çakralar: İslam Tasavvufu ve Hint Mistisizmine Göre Mukayesesi*. İstanbul: Kdy Akademi, 2024.
- Renard, John. *Crossing Confessional Boundaries: Exemplary Lives in Jewish, Christian, and Islamic Traditions*. Oakland, California: University of California Press, 2020.

- Renard, John. "Curriculum Vitae - Abbreviated". Erişim: 11.03.2025, <https://www.slu.edu/arts-and-sciences/theological-studies/faculty/-pdf/renard-john.pdf>.
- Renard, John. *Friends of God: Islamic Images of Piety, Commitment, and Servanthood*. Berkeley: University of California Press, 2008.
- Renard, John. *Historical Dictionary of Sufism*. Second Edition. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2016.
- Renard, John. *İslâm'ın Yedi Kapısı*. Çev. Nurullah Koltas, İstanbul: İnsan Yayınları, 2006.
- Rosenthal, Franz. *Felsefe ile Tasavvuf Arasında İbnü'l-Arabî*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2021.
- Schacht, Joseph. "Foreign Elements in Ancient Islamic Law". *Journal of Comparative Legislation and International Law* 32/3/4 (1950): 9-17.
- Schimmel, Annemarie. *Doğudan Batıya*. Çev. Ömer Enis Akbulut, İstanbul: Sufi Kitap, 2017.
- Sedgwick, Mark. *Against the Modern World: Traditionalism and the Secret Intellectual History of the Twentieth Century*. New York: Oxford University Press, 2004.
- Tatar, Volkan. *İbn Teymiyye'nin Vahdet-i Vücut Anlayışına Dair Ontolojik Eleştirileri*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2023.
- UCLA Department of History. "Nile Green". Erişim: 12.03.2025, <https://history.ucla.edu/person/nile-green/>.
- Uğraş, Yasin. *Fransız Oryantalizmi ve Tasavvuf*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2019.
- Waardenburg, Jacques. "Din Bilimlerinin Tarihçesi". Çev. Ramazan Adıbelli, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16 (2004): 281-295.
- William Chittick. "William C. Chittick – Biography". Erişim: 11 Mart 2025, <http://www.williamchittick.com/#about>.
- William Chittick. "CV – William C. Chittick". Erişim: 11.03.2025, <http://www.williamchittick.com/cv/>.
- Yaman, Hikmet. "İsmi Olmayan Bir Hakikatten Hakikati Olmayan Bir İsme Varan Yolculuk: Oryantalist Çalışmalarda Tasavvufun Menşesine Dair Tartışmalar Üzerine Bir Değerlendirme". *AKADEMİAR: Akademik İslâm Araştırmaları Dergisi* 1 (2016): 15-48.
- Yıldız, Muharrem & Mehmet Meğin Meçin. "Din Fenomenolojisi ve Belli Başlı Öncüleri". *EKEV Akademi Dergisi* 53 (2012): 247-278.

 zet

Oryantalizm 18. yüzyılın son dönemlerinden itibaren metinlerin eleştirel incelemesi yöntemini benimsemiş, Kitâb-ı Mukaddes araştırmalarının yanında gelişen İşlam araştırmalarında da bu yöntem esas alınmıştır. Dikey tarihçiliğin doğal bir sonucu olarak da Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere İşlami ilimler alanında kaleme alınmış metinlerde geçen anlatıların, kavramların ve nazariyelerin daha eski geleneklerdeki tarihsel kökenleri üzerine yoğunlaşılmıştır. Bu doğrultuda İşlam araştırmalarında üzerinde durulan birincil tema, köken ve yabancı etkisi meselesi olmuştur. Tasavvuf da içerdiği pratik ve teorik çeşitlilik göz önüne alındığında köken incelemesinin en önemli konularından biri olarak görülmüştür. Avrupada doğan oryantalizm 20. yüzyılda gelişen Amerikan akademisine kişiler ve anlatılar ekseninde intikal ederek buradaki İşlam ve tasavvuf araştırmalarını şekillendiren başat unsur olmuştur. Avrupa  niversitelerinde görev yapan Joseph Schacht ( . 1969), Hamilton A. R. Gibb ( . 1971), Gustave E. von Grunebaum ( . 1972) ve Franz Rosenthal ( . 2003) gibi meşhur oryantalistlerin İkinci Dünya Savaşı döneminde ve sonrasında Kuzey Amerika  niversitelerine intikali neticesinde Batıda İşlam araştırmalarının merkezi değişmiştir. Bu isimler, Amerikan  niversitelerinde ilahiyat ve dinler tarihi alanlarında göreve başladıktan sonra; Orta Doğu  alışmaları, Yakın Doğu  alışmaları ve İşlam Araştırmaları gibi merkezlerde kurucu başkanlıklar yapmış ve oryantalist geleneğin bilgi birikimini ve yöntemlerini Amerikan akademisine taşımışlardır. Bu doğrultuda  alışmamızda Amerikan akademisindeki tasavvuf araştırmalarında Kıta Avrupası oryantalist geleneğinin izleri, köken ve yabancı etkisi meselesi üzerinden değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Amerikan akademisinde görev yapıp genel tasavvuf tarihi metinleri kaleme almış önde gelen araştırmacılar William C. Chittick, John Renard, Carl W. Ernst, Alexander D. Knysh ve Nile Green'in çalışmalarına odaklanılarak metodolojik süreklilik ile ortaya çıkan farklılıklar incelenmiştir. Kıta Avrupası oryantalist geleneğinin temsilcileri tarafından öne sürülen tasavvufun Hristiyanlıktan kaynaklandığı; Hint, İran ve Yunan etkileriyle şekillendiği yönündeki tezlerin Amerikan akademisinde nasıl değerlendirildiği, yeniden üretildiği, dönüştürüldüğü ve reddedildiği araştırılmaktadır. Çalışma, Amerikan akademisindeki tasavvuf araştırmalarının 19. yüzyılın ikinci yarısından 1970'li yıllara kadarki dönemde genellikle Avrupada gelişen tarihselci ve filolojik yöntemleri takip ettiğini göstermektedir. 1980'lerin sonrasında ve özellikle 1990'lı yıllar itibariyle çalışma alanını manevi anlamda da benimseyen yeni araştırmacıların alana dahli ve post modern  ağdaş yaklaşımların da etkisiyle sosyal bilimlerden geniş biçimde istifade ederek tasavvufun İşlam'ın iç dinamikleri çerçevesinde ele alınmaya başlandığı görülmektedir. Çalışmanın sonuçları, Amerikan akademisindeki tasavvuf çalışmalarının evrimi hakkında yeni bakış açıları kazandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Oryantalizm, Tarih Yazımı, Köken, Yabancı Etkisi, Kültürel  d n   Alma, Amerika.